

A népi demokrácia kultúrforradalma napról-napra újabb meg újabb tömegeket kapcsol bele az olvasómozgalomba. A gyermekek, az ifjúság, a felnőttek, városiak és falusiak egyaránt, szinte szenvedélyesen vetik rá magukat a könyvekre. Mohón olvassák a mind nagyobb példányszámban megjelenő eredeti magyar, valamint az idegenből – főleg oroszról – fordított tudományos, politikai, ismeretterjesztő és szépirodalmi műveket. A kultúréhségnek, olvasóláznak beszédes bizonyítéka az a tény hogy 1950-ben csak maga a Szikra-kiadó ötszázhet könyvet adott ki tíz és félmillió példányban. A Szikra-könyvek csaknem mind a marxizmus-leninizmus klasszikusait és a politikai irodalom számottevő műveit adják a dolgozók kezébe, de többi kiadóink is versengve látják el az olvasókat az ismeretterjesztő és szépirodalmi kiváló alkotások százaival. Az utóbbi kiadványok között természetesen legnagyobb számban vannak képviselve az élenjáró szovjet irodalmi alkotások, de a haladó nyugati könyvek s a nagy klasszikusok remekeinek fordításai is szép számban jelennek meg. Ez magyarázza meg, hogy napjainkban olyan nagy fordítógárda dolgozik, mint a múltban még soha. Nem csoda, hogy a gyors, lázas, sürgetett fordítómunka gyakran selejtes, felszínes és a helyes magyarság tekintetében kifogásolható fordításokat eredményez.

A Nyelvőr a fordításoknak több hibájára rámutatott már, persze ugyanakkor kiemelte a jó fordítások érdemeit is. Olvasás közben könnyen megállapíthatjuk, hogy a hibák majdnem mindig ugyanazok, visszatérők, ismétlődők. A nyomtatott szónak nagy hatása van, ezek a hibák belerögződnek az olvasókba, megromtják nyelvérzéküket, éppen ezért kiküszöbölésük most már annyira égető kérdéssé vált, hogy a Szikra kultúrközpont ez év januárjában e tárgyban az érdekeltek, a lektorok, írók, fordítók, nyelvészek részvételével értekezletet tartott.

Az értekezletet bevezető tartalmas, jól meglapozott, gazdag példaanyagban bővelkedő előadás elméleti és gyakorlati megállapításai, valamint a számos hozzászólásban kifejtett elgondolások azzal a reménnyel kecsegtetnek, hogy a jövőben a fordító és a lektor (ellenőrző olvasó) közös megbeszélése, együttműködése mindig jobb és tökéletesebb fordításokat hoz létre. Ezzel természetesen nem akarjuk azt mondani, hogy eddig minden fordítás hibás, rossz volt. Voltak bizony elég bőven olyan fordítások is, melyek minden tekintetben kifogástalanok, kitűnőek, sőt mintaszerűek. Ilyenekről többször örömmel emlékeztünk meg a Nyelvőrben és felhívtuk a figyelmet a fordítás jelességeire. Magam főként az ifjúság kezébe szánt könyvek nyelvét vizsgáltam, abban a tudatban, hogy az ifjúság nyelvérzékét nem szabad rontani magyartalan, selejtes fordításokkal, hanem ellenkezőleg, fejleszteni kell nyelvtisztaság és nyelvhelyesség tekintetében kifogástalan munkákkal.

A nyelvhelyesség és nyelvtisztaság azonban magában még nem elég ahhoz, hogy a fordítást teljesen sikerültnak mondhassuk. Nemcsak szöveget, hanem gondolatokat kell fordítani, az átvett gondolatokat magyar észjárással kell kifejezni és a fordított mű hangulatát is meg kell szólaltatni. E tekintetben is kiválóan mondhatjuk G. Beke Margit fordítását, aki Bazsov: A titok című könyvét ültette át nyelvünkre.¹ Az érdekes kis ifjúsági történet elmondását az író az egyik szereplő fiúnak a szájába adja, aki egyéni hangon, a személyes benyomások és érzések hangulatával beszél. A fordító igen jól érzékelteti a kalandba belemelegedő kamaszok izgalmas hangját, szaggatott stílusát.

Pl. így beszélgetnek: „Nekifogtunk színes kavicsot keresni. Később valamelyikünknek eszébe jutott: – És ha arany is van? – Mit gondolsz, lehetetlen? Följebb találnak! – Az kéne

¹ Bazsov: A titok. Ifjúsági történet. Fordította G. Beke Margit. A Magyar–Szovjet Társaság Kiadója. Új magyar Könyvkiadó N. V., Budapest, 1950.

nekünk! Hű, a mindenit! – lelkengett Petyka. – Ha még olyan pici is, mi? – Én legelőször csukázó zsinórt vennék rajta. Hatvan kopejkáért gomolyagját. Hármat. – Előbb találj aranyat...” A kamaszok nyelvében nagy szerepet töltene be a verekedésre, a „haddelhad”-ra vonatkozó kifejezések. Ezeknek sikerült visszaadását látjuk Beke Margit fordításában. Ügyesen felhasználja a magyar nyelvnek a verekedést jelentő számos szinonimáját, így: *elver, elpáhol, elfenekel., elagyabugyál, püföl, elpüföl, ellátja a baját, agyba-főbe ver, képentörül*, stb. – A mozgás, helyzetváltozás kifejezéseiben is dúskál a pompás fordítás: *ballagnak, baktatnak, jönnek, mennek a fiúk*, de mikor azt hallják, hogy „*tárguljatok innen*”, vagy „*adok én nektek, mihasznák!*”, akkor *lódulnak, elinalnak, rohannak*, a házból *kisurrannak* és az erdő sűrűjében *csörtetnek*. Amikor valamelyik fiú henceg, nagyon köpi a markát s azt mondja: *ide süss!* s amikor megmutatja, mije van vagy mit tud, figyelmezteti pajtását: *egy szót se!* Vagy *senkinek egy kukkos se!* – S hogy fordítónk a magyar nyelv gazdag kifejező erejét milyen jól tudja alkalmazni, annak bizonyítására még csak egy adatot hozok föl, azt, hogy a könyv egyetlen lapján az ’elszólás’ kifejezésére a következő szavakat használja: *kicsúszik a száján, kikottyant, kitálat, kiböki, elkotyog.* (56)

A kamaszok nyelvének és stílusának átültetését már nem mondhatni ilyen sikerültnek Borszéki Ferenc fordításában.² Általában az egyébként jó fordításban jóval kevesebb az eredeti magyar észjáráson alapuló szólás; a fordítónak nem mindig sikerül a rokon értelmű szók közül a jelentésárnyalatnak leginkább megfelelőt kiválasztania; de a legnagyobb baj az, hogy a nyelvhelyesség tekintetében már nem egyszer megrótt hibák elég sűrűn előfordulnak a könyvben. Nem kívánjuk ezeket itt most mind kipellengérezni, csak a legfeltűnőbbekre hívjuk föl a figyelmet.

A könyvben az ígéretet, a napirendet *betartják* (= megtartják), a lapok alján ott *állt* az osztályzat (= ott volt, olvasható volt), a villanyt *felgyűjtják* (= meggyűjtják), ebédet *csinálnak* (= főznek), majd *edényeket mosnak* (= edénymosogatás), az egyik szereplő minden figyelmét *sárcipőinek* szenteli (= sárcipőjének), aztán belebújik a *papucsokba* (= papucsába), nagy feladat *nyugszik a vállán* (= nehezedik a vállára) és mivel minden munka a vállán nyugszik, *olyan sok dolga van* (= sok a dolga), hogy alig *talál időt* (= alig szakíthat) a fiúk tanítására, akik az iskolában elméletileg mindent *átvesznek* (= megtanulnak), még a talaj *végnélküli* termékenységéről szóló elméletet is (= végtelen). *Egyszerűen lehetetlen* (= igazán, valóban teljességgel) a sok magyartalan szót, kifejezést, szólást felsorolni, amelyek ebben a regényben nyüzsögnek. Csak még azt említem meg, hogy a regényben egy kislánynak a bátyjáról is szó van, de az mindenütt *fivére* neki, míg ő maga neki helyesen *húga, húgocskája*. De van a regényben *idősebbik leánytestvér, nővér idősebb testvér* is. A 205. lapon ezt olvassuk: „*Időlegesen* vissza kellett vonulnunk”, fordítónk itt alighanem azt akarta írni: ideiglenesen, egy időre; más helyütt meg olvasunk *időleges* sikertelenségről is.

Szóvá kell tennünk még ezzel a regénnyel kapcsolatban azt az igazán sajnálatos tény, hogy csakúgy hemzsegek benne a sajtóhibák.

Megemlítünk még egy, szintén kamaszokról szóló, méltán híressé vált orosz ifjúsági könyvet mely magyar fordításban már negyedik kiadásban került az ifjúság kezébe.³ Furcsálljuk, hogy Szöllősy Klárának egyébként jó fordításából még a negyedik kiadásig sem sikerült kiküszöbölni az eléggé feltűnő hibákat.

Ilyeneket olvasunk a könyvben: a katonák *puskáikat* égnék tartva énekelnek (puskájukat h., mert hiszen minden katonának csak egy puskája van); a sürgönyben ez *állt*; fejét *vállai* közé húzza (a páros testrészeket egyes számban használjuk!); *váll váll mellett* (helyesen: vállvetve); nekem *ügy tűnt*; Sz.-nak *ügy tűnt* (= ügy látszott, rémlett); *egyszerűen*

² Pecsernyikova: Kamaszok. Regény. A Magyar-Szovjet Társaság Kiadója. Új Magyar Könyvkiadó. Év nélkül. Fordította: Borszéki Ferenc.

³ Arkagyij Gajdar: Timur és csapata. Fordította Szöllősy Klára. Negyedik kiadás. Athenaeum Könyvkiadó, 1950.

hülye (= teljesen, tökéletesen); *kiköpött* (= köpött), men csak, mindjárt *jövök* én is (= megyek); *szót emel* (= fölszóval) és még sok más effélét.

Úgy látszik, hogy egyes kiadók feladatának és munkakörének kijelölése, meghatározása (profilírozása) jótékony hatással lesz a kiadandó könyvek értéke tekintetében. Legalább is ilyen reménnyel tölt el bennünket az Ifjúsági Könyvkiadó kiadásában napvilágot látott legújabb testes kötet, N. Kalma Robinsonék igazsága című regénye Áchim András fordításában. Az Amerikában játszódó érdekes regény szereplői szintén kamaszok: fehér és színes iskolásfiúk és lányok. A fordító nyelvünk gazdag kifejező erejét, árnyalati finomságait igen jó érvényesíti munkájában. Fordításában egészen másképp adja vissza a fordított mű leíró és elbeszélő részleteit, felhasználva nyelvünk szemléltető, képes eszközeit és másként a párbeszédet. Az utóbbiaknál más a fiúk, más a lányok, más az öregek kifejezőmódja, más a munkás, más az értelmiségi nyelvhasználata. A nyelv és a stílus igen változatos a helyzetek és a szereplők kiléte szerint. Ez a főmagyarázata annak, hogy az érdekes történések mellett maga a fordítás is leköti az olvasót, nyelvével és stílusával úgy magával tud bennünket ragadni, mintha eredeti magyar művet olvasnánk. Ez a fordítás, bár még elég sok benne a lenyesésre váró fattyúhajtás, helyesbítésre szoruló szó és kifejezés, nagy reményekre jogosít. Mondhatjuk, minél több ilyen könyvet kívánunk ifjúságunk kezében látni.

Elsősorban az iskolásfiúk kamaszos nyelvét kell kiemelnünk, mely az iskola és az utca nyelvét pompásan egyesíti magában, a nagyvárosi argót sokszor szépek egyáltalán nem mondható kifejezéseivel. A gyerekek mindig kitalálnak valami *röhögtetőt*, amin a felnőttek is *felröhögnek* (6, 101, 105, stb.), megtanulják, hogyan kell labdát *csórni*, autóbuszon *bliccelni* (58), *bárdolatlan fickó* (46) módjára így beszélnek: *ez már döfi* (61), *pofo be!* (323), *szálljatok le rólam!* (45), *táguljon innen!* (323), *hagyja már a fenébe ezt a szépséges marhaságot!* (95), ki kell húzni a gyereket a csávából, *becsszóra!* (39), azt, aki nagyon *beijedt* (377), pedig az ilyen beijedés a diákoknál *néma undort* vált ki (38). Nagyokat *röhögnek* akkor is, amikor valaki *emeletes marhaságot* mond (298), de akkor is, amikor valaki *hübelebalázs* módjára, *hebehurgya* módra cselekszik (99), vagy ha valaki minden érthetetlen *halandzsát* elhisz (97, 296). Az egyik *alakot* (238), akinek a dologról *halvány gőze* sincs és *tenyérbemászó képe* van (115), jól *behúzták a csőbe* (162), mert *volt pofája* (107) azt mondani, hogy „egy pár üveg sört is *benyakalhatunk*” (108), aztán *letolták* a sárga földig (154), jól *leégették* 8109). Az egyik fiút, akinek olyan fekete bőre van, hogyha egész *fizimiskáját besuvikszolná*, még az se tűnne fel senkinek (6), szerették volna *kinyírni* az osztályfelelősségből (106), ezért társaikat előzetesen mind *megfőzték* (110).

Az ilyen jellegzetes beszédmódnak és kifejezéseknek bemutatására hosszú lapokat idézhetnénk. De igen érdekes megfigyelni, miként fejezi ki gondolatait a regényben az aggódó édesanya, hogyan önti szavakba elbizakodottságát, gögjét a gazdag gyáros a kapitalista és szűkebb környezete, a bankár, a bíró, az újságíró, az iskolaigazgató, a négergyűlölők, valamint maguk a négeres is. A regényben mindegyik magyarul beszél, de mindegyiknek más a szókinccse és kifejezőkészlete. Bizonyítva látjuk, hogy nyelvünk minden gondolat, érzés, hangulat kifejezésére alkalmas, ha fordítóink jól fel tudják használni. Hiszen ezt a múlt és a jelen számos mintaszerű műfordítása is ékesszólóan bizonyítja. Gondoljunk csak Kazinczy, Vörösmarty, Petőfi, Arany, Szász Károly, Radó Antal és sok más kiváló műfordítónk értékes munkáira.

Azonban a legközelebbi kiadásban ki kell javítani az ilyen felötlő helytelenségeket: Eljössz hozzám este? – *Jövök* (helyesen: megyek, 57), *lemondják* a meccset, *lemondja* részvételét a versenyen (148, 149), *lekéste* a vonatot (336), komoly *szemekkel* nézte (341), az úrhölgyek kérésekkel kínozták *férjeiket* (314), megtiltották *feleségeiknek* (316), a gyerekek *aktatásáikkal* integettek (57), félek, *nehogy...* (81, 194), *kiköp* (helyesen: köp 46, 84, 105, 271, stb.); a levelezőlapon gépirással ez *állt* (138), ünnepélyességet és vidámságot *kölcsönöz* (helyesen: ad, 204), rejtélyesnek *tűnt* (= látszott, 14), *úgy tűnik* (19, 46, 51, 64, 71, 83, stb.),

igen sűrű használatú a regény fordításában az *egyszerűen gyönyörű* és az *egyenesen csodás*-féle jelzős használat is (10, 12, 15, 48, 120, 108, 111, 124, stb.), ezeket sem ártana megritkítani!

Ez a most ismertetett néhány fordítás is arról győz meg bennünket, hogy fordítóink némelyikének igen jó szolgálatot tenne a helyes magyarságról írott könyvek állandó forgatása. Kétség esetén ugyanis ezek megnyugtató tanácsot adnak. Mert bizony a jó fordítással szemben támasztott követelmények között nem utolsó helyet foglal el a magyar nyelv szellemének és a nyelvtisztaságnak szem előtt tartása sem. A tartalmi és formai hűség, az árnyaltok visszaadása, az idegen nyelv tökéletes ismerete és saját nyelvünk mesterkéletlen használata, hogy ily módon a fordítás eredeti mű hatását keltse, s ne érezze az olvasó, hogy fordítás van a kezében, – mindezek nélkülözhetetlen követelményei a fordításnak. Ezek mellett azonban nagyon fontos az is, hogy az eredeti nyelv észjárásán alapuló szólásokat saját nyelvünk megfelelő és a mi észjárásunkat visszatükröző szólásaival helyettesítsük, az idegen nyelv szellemét a magyar nyelv szellemével pótoljuk.

(Prohászka János: Mit olvas a mai ifjúság = Magyar Nyelvőr, 1951. 141-144. p.)